

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

13362

342
u -23

1861.

Բ.

ԸՅՂԵՅԻՆ ՍԸՀՄԸՆԱԳՐՈՒԹՒՒՆՆ

ՈՒ

ՄԵՃՄՈՒԱ

Գր. Տ. Պոլս (Յ. 27 - Տեղեկագիր)

1861

342

4-23

2510

7397 *ukh*

8 200 ■

1572
39

ՄԱՐԿՈՍԻ ԱՍՏՆԱԿՆԵՐԻ ԹԻՒՆԵՐ

ՈՒ

Մ Ե Ճ Մ ՈՒ Ա

« Ի՞նչ է Սահմանադրութիւնը :

« Սահմանադրութիւնն է ազգի մը կամ տէրութեան մը մէջ, ամեն անհատի իր բնական իրաւանց տէրն ըլլալը և այս իրաւանց գործադրութիւնը : Աւրեմն Սահմանադրութիւն մը Սահմանադրութիւն ըսվելու համար պէտք է որ նախ և առաջ բոլոր ազգը գիտնայ ու ճանչնայ թէ ի՞նչ են իր իրաւունքները, ու ետքը այս իրաւունքները ի մի ժողովելով, անոնցմով շինէ Սահմանադրութիւն մը : Բանի որ ազգը բոլոր՝ իր իրաւունքները չը ճանչէր, ոչինչ բան է Սահմանադրութիւն շինել, ոչինչ բան է Ազգային իշխանութիւնը կազմել, ժողովներ կարգել, և այլն և այլն » * :

Այս խօսքերը նոր չեն : Արձակալետական միապետութեան կողմնակիցներուն բերանը յաւիտենական հագներդ մը դարձած են, և ամեն անգամ որ այս արձակալետական դրութիւնը ժողովուրդին իրաւանցը հետ դէմ առ դէմ կուգայ, զայս իրաւունքները չը կրնարով բոլորովին անգոյ ենթադրել, անոնց գործածութիւնն անկարելի ցուցնելու կը ճգնին, և իրենց վարդապետութիւնը իբրեւ միակ գործնական դրութիւն ներկայացնելով, կը կարծեն թէ ասանկով դատը կը վաստակին : Իրաւ ալ արձակալետական դրութիւն

* Տես Մէճնուս Թիւ. 407 .

նը աւելի գործնական ըլլալու արժանիքն ունի, մանաւանդ մեծամեծ ընկերութեանց մէջ, զորո-
րինակ լայնածաւալ կայսրութեան մը համար :
Ի այց որովհետեւ միայն խնդրոյն գործնական կող-
մը իրենց ի նպաստ առնելով՝ հետեւաբար ժա-
մանակաւոր տեւողութիւն մը միայն ապահով
ցուցած կ'ըլլան իրենց դրութեանը, և գիտնալով
թէ օր մը չէ նէ օր մը, իրաւանց իրողութեան
վրայ ու օրինաւորութեան օգտակարութեան վը-
րայ ունեցած գերազանցութիւնը զիրենք պիտի
յաղթահարէ, գերակայ իրաւունքի մը վրայ կրը-
թնելու համար՝ իբրեւ պսակ այն դրութեան
գտած են Մարտիանի իրաւունց քաղաքական վար-
դապետութիւնը : Մանկ Եւրոպային ի-
րաւունքով կ'իշխեն ազգերուն վրայ՝ աշխարհիս
թագաւորները :

Մենք այս Մարտիանի իրաւունքի վարդա-
պետութեան քննութեանը մէջ չ'ենք մտնել, և
հարկ ալ չ'ենք զգար : Սակայն մեր Ազգին մէջ
Մարտիանի իրաւունքով միապետ չը կայ : Մէկ
միապետ մը կ'ընդունինք միայն մեր Ազգին վրայ,
որ միահեծան տէրն է բոլոր Օսմանեան կայսրու-
թեան և որոյ իշխանութիւնը կը յարգէ ամեն
Հայ, զի Ազգն Մեր կը պարտի իր գոյութիւնը,
իր բարոյական ազատութիւններն ու իր մտաւո-
րան և բարոյական յառաջդիմութիւնները : Մեր
հայրական իշխանութեան և վեհանաճ ինստի-
տուցիան շնորհիւն է նաև, որ Ազգին ներքին,
հոգեւոր և մարմնաւոր, կառավարութիւնը բնա-
կան իրաւունքներու վրայ հաստատուած է, որ է
ըսել Ազգը կ'ընտրէ իր կառավարութեան պաշ-
տօնեայները :

Այն Սահմանադրութիւնը չէ ըրած, Տերութիւնը ըրած է, Տերութեան իր իրաւունքն է որ Ազգին շնորհած է, և Սահմանադրութեան շատ աւելի հին է: Սահմանադրութիւնը՝ այս իրաւունքը կանոնաւորած, հաստատուն և անխախտելի հիման մը վրայ հաստատած, ու անոր գործածութեան կերպը որոշած է. ինչպէս որ՝ նոյն հիման վրայ մի և նոյն կերպով ու մի և նոյն կանոններով գրեթէ յար և նման բան մըն ալ մեր Հռովմէական ազգայինները ըրին, եթէ չենք սրխալիր՝ Մէծմուայի խմբագրին առաջարկու թեանքն ու նախագահութեանքը: Այս իրաւունքները իսկին, Բայց այգին մը և ոչ իսկ գրի առնելած ըլլալով, որը և պաշտօնական եռ-թիւն մը չունիին. Սահմանադրութիւնը շաննիք ի գիր առաւ:

Իսկ արդեօք փոխանակ զանոնք աւելի հաստատելու և օրինաւոր հիմնոնց վրայ աւելի ընդլայնելու, սէտք չէր որ Սահմանադրութիւնը կամ կանոնադրութիւնը, ինչպէս կ'ուզես բտէ, գրչի մէկ հարուածով մը աւրէր, ջնջէր գամենը ու Պատրիարքին ձեռքն անհոփէր. որովհետեւ երբ Ազգ մը ամբողջ իր իրաւունքները ճանչալու կարողութիւն չ'ունի, այն ատեն Ազգին երեսփոխանները տեսնելով Ազգին ազիտութիւնը, կ'ըսկրսին մտնալ իրենց երեսփոխան ըլլալը ու կը կարծեն թէ Ազգին իշխանն էղան, և կ'ըսկրսին իշխանութիւն բանեցնել այն Ազգին վրայ՝ որուն իշխանութեանը ներքե են իրենք:

Ասանկ կը տրամաբանի Մէծմուա, և ասոնք ըսելով կը կարծէ թէ մեր ազգային Սահմանադրութեան վրայ կը խօսի:

Մէծմուային ըսածին նայելով՝ Ազգային իշ-

խանութեան աղբիւրը, ընդունարանը և խողջ-
 վակը միշտ Մզգն է. Մզգը իր երեսփոխաններն
 ընտրելով անոնց ձեռքը իշխանութիւն չը տար իր
 վրայ, այլ միշտ իրենն կը սրահէ այն իշխանու-
 թիւնը, և ինք կը գործածէ :

Այն անանկ գրութիւնն մը կառավարութեան՝
 որ ժողովուրդին ձեռքը կուտայ կառավարու-
 թեան բոլոր պարագայները : Ժողովուրդը կը
 վճռէ իր օրէնքները, ժողովուրդը կը վճռէ իր
 տալիք տուրքերը, ժողովուրդը կը վճռէ խաղա-
 ղութիւնն ու պատերազմ, մէկ խօսքով՝ ժողովուր-
 դը ինքզինքը կը կառավարէ առանց միջնորդի :
 Այս տեսակ կառավարութիւնը ուրիշ բան չէ,
 բայց եթէ կառավարութեանն իսկ ուրացու թիւնն
 է : Ասոր կ'ըսեն ռամկավարութիւնն և բարեբախ-
 տաբար բոլոր Աւրուսայի մէջ խիստ սակաւաթիւ
 կողմնակիցներ ունի : Ահա այս կառավարութեան
 վրայ է որ կը խօսի Սէճմուան և սչ թէ Սահմա-
 նադրական կառավարութեան վրայ որ բողբոլմն
 ուրիշ բան է :

Սահմանադրական կառավարութիւնը, ինչպէս
 մենք կը հասկընանք, և ինչպէս Մզգային Սահմա-
 նադրութիւնը օրինադրած է, տգէտ ժողովուր-
 դին ձեռքը մէկ հատիկ արտօնութիւնն մը կու-
 տայ, այն է ընտրութեանն իրաւունքը, իր կառա-
 վարողներն ինք ընտրելու իրաւունքը : Արք ժո-
 ղովուրդն այս իրաւունքը կը գործածէ, այսինքն՝
 իր կառավարողները կ'ընտրէ, ըսել է որ ընտ-
 րեալներն իր վստահութիւնն ունին, և ինք ա-
 նոնց յանձնած է զինքը կառավարելու հոգը. կամ
 թէ կ'ուզես նէ՝ գիտնալով Մզգը թէ ինքզինքը
 կառավարելու իրաւունքը ինք աղէկ պիտի չըկրը-

նայ գործածել, տգէտ ըլլալուն համար, գիտցողներուն կը յանձնէ: Այլ աղէկ դիտէ, որ այս գործողութիւնն ընելէն ետքը՝ բնաւ իրաւունք չունի ինք մասնակից ըլլալու կառավարութեան գործերու, ապա թէ ոչ՝ իր տեղը իրեն համար այն գործը տեսնող անձինք, այսինքն երեսփոխաններ, ընտրելը, աւելորդ խաղ մը խաղալ կ'ըլլայ, և չոր ևս, զի ոչ թէ միայն ամենայն կառավարութիւն անկարելի կ'ըլլայ այն առեւն, այլ և անիշխանութիւնը իր բոլոր դառն հետեւանքներովը կը տիրէ Ազգին մէջ:

Արեւմտեան թէ՛ Ազգը ընտրելու միայն իրաւունք ունի իր սրաշոնեայները, և անոնց սրաշոնեայն վերաբերեալ իրաւունք մը չ'ունի, չ'ենք կրնար հասկնալ թէ որո՞նք են այն իրաւունքները՝ զորոնք Ազգը ճանչելու կարողութիւն չունենալով՝ երեսփոխանք կ'ըսկրսին եղեր կամաց կամաց առտան հարկանել զանոնք ու իրենց գրաւելով իշխանութիւն բանեցնել Ազգին վրայ:

Ի՞նչ արդեօք նոյն իսկ ընտրելու իրաւանցն ու անոր գործածութեանն ալ անտեղեմկ է մեր շայ ազգը:

Եւ նախ ան ըսենք՝ թէ չըկայ տակաւին ազգ մը աշխրհիս վրայ՝ որոյ մեծ մասը լուսաւորեալ ըլլայ. ամեն տեղ փոքրիկ մասին մենաշնորհն եղած է լոյսն ու կրթութիւնը և մեծ մասին բաժինն եղած է ռամկութիւնն ու ագիտութիւնը. որով՝ Մեծմուսլին ըսածը մեր Ազգին միայն չը վերաբերիր, այլ նաև Անգղիոյ, Ֆրանսայի, Իտալիայի, Պելճիքիայի և այլն, Սահմանագրական ազգերուն ալ: Եւ սակայն հոս ալ՝ հոս ալ՝ ամեն տեղ ալ՝ ժողովուրդը իր գազանի և ընդհանրաւ

կան քրէտարկու թեանքը միշտ ցուցած է, որ եթէ կառավարութեան վերաբերեալ ծանր խնդիրներ լուծելու համար լոյս ու տաղանդ չ'ունի, պարկեշտ, խոհեմ ու արդարասէր մարդիկ ճանչնալու համար, իր բնական խելքը զինքը շատ քիչ անգամ խաբած է :

Միոյ ներսերը, քաղքէ հեռի, բնակութենէ հեռի գիւղ մը կայ՝ աղքատիկ ու անուպայ վիճակի մէջ, որոյ բնակիչները ոչ գիր գիտեն, ոչ կարգալ, և ոչ բնաւ հաղորդակցութիւն ունեցած են քաղաքացւոյ հետ : Զոն միտքերն անմշակ են և դատողութիւնն անկիրթ : Քահանայ մը կը հովուէ գիւղին ժողովուրդը և հոգեւոր մխիթարութիւնները կը մատակարարէ վայրենի բայց ջերմեռանդ որերոյն . ինչ որ խօսի Մտուծոյ կողմէն կը խօսի, անոր իր մեղքերը կը խոստովանի ժողովուրդը, անկէ իր մեղքերուն քաւութիւնը կ'ընդունի : Բայց այդ քահանայն ժողովուրդին չափ և աւելի տգէտ է և իր գործերը չ'են համեմատիր երբէք իր պաշտօնին սրբութեանը հետ : Այն գիւղին մէջ ընտանեաց տէր պատկառելի ծերունի մըն ալ կայ որ գիւղին բոլոր աւանդութեանցն ու գործերուն տեղեակ է և համեմատաբար աւելի լոյս ունի քան իր բնակութեան բնակիչները : Արդարութեամբ կը խօսի, արդարութեամբ կը դատէ և խղճմտանքի դէմ բնաւ գործ մ'ըրած չ'ունի : Վիւզացին՝ երբ կ'իջիւ մը սբատահի կամ առեւտրական կամ ընտանեկան, երբ վէճ մ'ունենայ կամ կ'ոճը հետ կամ դրացնոյն հետ, այն ծերունի աշխարհականին կը դիմէ . անոր յանձնած է նաև գիւղին բոլոր գործերուն տնօրէնութիւնը, երբ դու կը կարծէիր

Թէ քահանայն իր 'ուգեւոր պաշտօնին շնորհիւ ը
 ինք պիտի ըլլայ բնական դատաւորը և իշխանը
 գիւղին մէջ : Եւ այց ժողովուրդը քենէ աղէկ գիւ
 աէ Թէ ո՛վ իրեն աւելի օգտակար կրնայ ըլլալ :

Ահա այս գիւղիւն ժողովուրդին պէս է ազգ
 ըսածդ ալ : Որչափ կ'ուզես ազէտ համարէ այդ
 աղբը , դարձեալ գիւղին ժողովուրդին չափ գիւ
 տէ Թէ որո՞ւ պէտք է յանձնէ իր գործքերը ,
 Կարծենք Թէ նոյն իսկ մեր ազգին մէջ ալ , երբ
 էննաֆներու միջնորդութեամբ ու ամեն էննաֆի
 մէկ քանի մեծամեծներու հաճութեամբը կ'ըլլա
 յին ժողովականաց ընտրութիւնները , աւելի
 կրթեալ , աւելի բանիբուն և աւելի խոհեմ ան
 ձինք չ'էին ընտրուէր Ազգային ժողովներու հա
 մար՝ քան Թէ հիմա * : Իսկ գործերն աւելի լաւ
 կերպով կը տեսնուէին արդեօք . — լաւ Թէ չար՝
 դոյն չըգիտենք . բայց սա գիտենք որ Ազգը և ոչ
 իսկ կ'իմանար Թէ ինչ գործ կը տեսնուի և ինչ
 կերպով , Թէ ինչ կ'ըլլան յանուն Ազգին իրմէ
 առնուած ստակները և այլն : Սահմանադրութեան
 օրովը գոնէ ասոնք յայտնի են Ազգին , և տարուէ
 տարի Վարչութեան ընդհանուր տեղեկագրու
 թիւնը կարդալով , ազգայինը կրնան դատել Թէ
 անոնք՝ որոնց իրենց վստահութիւնը շնորհեր ու
 Ազգին գործերն անոնց են յանձնէր , ինչ կերպով
 կը կատարեն իրենց յանձնըված պաշտօնը և հե
 տեւաբար կրնան որոշել Թէ յետագայ ընտրու
 Թեան ատեն նոյն անձի՛նքը դարձեալ ընտրելու
 են :

* Անցած տարուան ընդհանուր քուէարկութեամբ ընտրուող
 երեսփոխանները և անոնց ընտրած ժողովականները վկայ են մեր
 ըսածին : Ազգին մէջ ամէն տաղանդի տէր , ամէն որ և է արժանիք
 մ'ունեցող մարդիկ անխտիր ընտրուցան :

Այլ մարդ թող չ'ըսէ թէ՛ այս մասին Այր-
չու թիւնը կրնայ խաբել զՂգգը . զի ազատ ար-
պագրու թիւնը կեցած է , որ Ղգգին աչքը կրնայ
բանալ խարդախու թեանց վրայ՝ եթէ խարդա-
խու թիւն գործըվի , և աղաղակել Այրչու թեան
դէմ՝ երբ խարդախու թիւնը բռնըվի :

Անշնչտ , ժողովները հիմայ ալ , ինչպէս առաջ
ալ և ինչպէս միշտ , անսխալ չ'են . բայց առաջ
ժողովներուն մէջ մէկ երկուքին խօսքը վճիռ էր ,
մինչդեռ հիմա մեծագոյն մասին հաւանու թիւնն
է միմիայն օրէնք՝ աղգային ամեն գործոց մէջ :

Բայց երբեմն ժողովի մը մէջ երկու հոգւոյ
խելքը աւելի է քան տաս հոգիին և բաղմու-
թիւնը միշտ ու ամեն տեղ աղէտ է :

Այ , ինչ ընենք ատոր . ամէն ժողովի մէջ
թիւն է միայն տէր և իշխան : Այլ ուրիշ դատա-
ւոր ալ չըկայ և չըկրնար ըլլալ : Գու կ'ըսես որ
քու կարծիքդ է՛ն աղէկ կարծիքն է . — ես ալ իմ
կողմէս կրպնդէմ թէ իմ կարծիքս է աղէկ . — ո՞վ
ըլլայ դատաւոր . խելքը . — շատ լաւ . բայց ո՞վ
գիտէ թէ խելքը քու քովե՛ աւելի իմ քովս պա-
կան է . ո՞վ է մեր մէջը խելքով և իրաւամբ խօ-
սողը , դ՞ն՞ ես որ «յ» կ'ըսես կամ ե՛ս եմ որ «չ» կը
սեմ , — դատաւոր մը պէտք է դարձեալ որ իրա-
ւունքը կամ ինձի տոյ կամ քեզի . այս դատաւո-
րըն ալ մեծագոյն մասն է : — Իրով , մեծագոյն
մասն ալ կրնայ սխալիլ . բայց Սահմանադրական
դրու թեամբ ամէն ճամբայ բնց է սխալը շտկե-
լու համար . օրագիրները վրան կը վիճաբանեն ,
ընտրող ժողովները կը դատեն , ընտրեալ անձիքը
պատասխանատու են , ամենայն ինչ հրապարա-
կաւ կ'ըլլայ . և այն բանն որ ծուռ է , չըկրնար

երբէք դիմանալ անանկ դրութեան մը տակ ուր
 իւրաքանչիւր որ իրաւունք ունի խօսելու և իւ
 րաւունք ունի քրէ տալու : Այլ, բան մը կ'ո
 ղոշվի Աստուծական կամ Տնտեսական խորհուր
 դին մէջ, այն բանը Քաղաքական ժողովին մէջ
 ալ կը վիճվի, մի և նոյն բանը մինչեւ Մոզհանուր
 ժողովին առջեւ կը դրվի որ հաւանութեան կամ
 չհաւանութեան քրէ կուտայ :

Վերջապէս, ընդհանուր քրէարկութիւնը որ
 ժողովրդին իրաւունքն է և մեծագոյն մասով ու
 ղոշումը որ ժողովներուն իրաւունքն է, այս եր
 կնքն ալ, որոնց վրայ հիմնոված է բոլոր Սահմա
 նադրական շէնքը, մի և նոյն սկզբունքի մը ար
 դիւնքն են, որ է հաւասարութիւն : Այս սկզբ
 բունքով թերեւս դժար ըլլայ մեծ կայսրութիւն
 մը կառավարել, այս սկզբունքով անկարելի ըլլայ
 թերեւս հզօր իշխանութիւն մը կազմել, այլ ազգ
 մը, փոքրիկ ընկերութիւն մը, որ քաղաքականա
 պէս կը կառավարվի մեծ Տէրութեան մը միջնոր
 դութեամբ, և որոյ իր մէջ ունեցածը ընտանե
 կան կառավարութիւն մըն է միայն, որով աւել
 լի բարոյական ազդեցութեան մը պէտք ունի
 քան թէ նիւթական իշխանութեան, այս ընտա
 նեկան կառավարութիւնը այնքան աւելի իրական
 կ'ըլլայ և այս բարոյական ազդեցութիւնը այն
 քան աւելի մեծ կ'ըլլայ, որչափ աւելի խորշի
 բռնութենէ ու սիրոյ վրայ հիմնոված ըլլայ, որ
 չափ աւելի մէկուսի ազդեցութեանց չըծառայէ
 ու ընդհանրութենէն բղխած ազդեցութիւնն ըլ
 լայ իր միակ ոյժը, վասն զի ընդհանրութեան
 վստահութիւնը մէկ հասիկ պայմանն է ասանկ
 Վարչութեան մը զօրութեանը : Վերջապէս երբ

անոնք որ ազատ են հնազանդելու կառավարութեան, ազատ ըլլան ընտրելու զիրենք կառավարողները, մանաւանդ այս ժամանակիս մէջ ուր դուռները բաց են այս կամ այն կրօնական հասարակութեան յարելու համար ու անանկովքու իշխանութիւնդ բնաւ չըճանչելու համար :

Հոս՝ ինդրոյն կրօնական մասը երեւան կ'ելնի : Սա մեր ըսած խօսքէն իսկ կը հետեւի որ մեր Ազգային Վարչութեան էութեանը պատճառը մեր կրօնքն է : Ստոյի որչափ հակասական բան կ'ըլլայ, եթէ Վարչութիւնը օրինաւորելու և կանոնաւորելու համար շինված Սահմանադրութեան մը մէջ, Վարչութեան աշխարհական մասին իրաւունքները տարապայման կերպով աւելցնելով՝ կրօնական մասին իրաւունքները սեղմնոված ու յապաւած ըլլան կամ ստորակարգեալ եղած ըլլան աշխարհական իրաւանց . որով նոսեւ կրօնքը իբրեւ երկրորդական բան մը համարված ըլլայ ու իր և իր պաշտօնէից ազդեցութիւնը մեծ մասամբ ոչնչացած . Այլեղեցին իր անկախութիւնը կորսնցնէ և այն որ Աստուած հաստատած է, մարդկային հաստատութեան ենթարկված ըլլայ :

Ասոնք ամենն աղւոր ու ճշմարիտ են . մէկ բան մը կայ պակաս, այն է որ Սահմանադրութենէն առաջ՝ աւելի քիչ ունէին իրաւունք եկեղեցական պաշտօնեայք Ազգային Վարչութեան, քան թէ Սահմանադրութեան օրով : Սահմանադրութենէն առաջ՝ կրօնական ժողովը որ Հոգեւոր ժողով կ'ըսվէր, ստորակարգեալ էր Քաղաքական ժողովին որ Վերագոյն ժողով կ'ըսվէր : Վերագոյն ժողովը որ միայն աշխարհականներէ

կը բաղկանար, Հոգեւոր ժողովին բան մը չէր հարցնէր, իսկ Հոգեւոր ժողովը պարտաւորեալ էր իր որոշումները ներկայացնել Քաղաքական ժողովին նաեւ զուտ կրօնական խնդիրներու մէջ ալ և առանց Քաղաքական ժողովին վաւերացմանը չէր կրնար գործադրել: Սահմանադրութիւնը այս երկու ժողովներն իրարու հաւասար ժողովներ ըսաւ, Քաղաքական ժողովին ձեռքէն իր գերագոյն իշխանութիւնը առաւ և այն ժողովին յանձնեց որ ուղղակի Ազգէն ընտրուած Ազգին լրութիւնը կը ներկայացնէ և որ կը բաղկանայ եկեղեցականներէ ու աշխարհականներէ: Օրուա կրօնական խնդրոց համար բացարձակ իրաւունք տուաւ անօրէնութեան՝ կրօնական ժողովին, և զուտ քաղաքական խնդրոց համար Քաղաքական ժողովին, իսկ խառն խնդրոց համար հաստատեց խառն ժողովը որ երկու ժողովոց մէկ տեղ գալովը կը ձեւանայ, որոնք զատ զատ կ'ընեն իրենց քրէարկութիւնը և միոյն մեծագոյն մասը կը հակակշռէ միւսինը:

Սահմանադրութեան այս ցուցած ակնածութիւնը եկեղեցական իրաւանց, որ մասին արդիւնքն է արդեօք: Այն մասին որ այդ իրաւանց անուշտիւր Սահմանադրութեան դէմ և Ազգային Վարչութեան դէմ կը բողոքէ այսօր և որ այնքան նախանձախնդիր կը ցուցնէ ինքզինքը կրօնականաց անկախութեանը: Մէծմուան անանկ կը կարծէ թերեւս: Իայց անանկ չէ: Չենք ուզեր հոս իւրաքանչիւրին անունը տալով խօսիլ: Ըմենքը կը հասկնան երբ ըսենք, թէ մի և նոյն անձինքը որ այսօր Ս. Արուստակէանց խնդրոցն մէջ Սահմանադրութեան դէմ կը շարժին, անոնք է:

ղան որ պնդեցին ու կռիւներ հանեցին Սահմանադրական ժողովին մէջ, Արծնական ժողովին անկախութիւն չըտալու համար. և անոնք որ այսօր կը բամբասովին իբրեւ եկեղեցական իրաւանց ունեւոր, անոնք դէմ կեցան այս բանին և իրենք պաշտպանեցին մինչեւ վերջը՝ Արծնական ժողովին իրաւունքը : Իսկ Սահմանադրական ժողովին եւ կեղեցական անդամները, բաց ի մէկ երկուքէն, անտորբեր հանդիսագիր եղան այս վէճերուն :

Վասն զի Սահմանադրական ժողովին մէջ եւ կեղեցական անդամներ ալ կային, Ապիսկոպոսներ Վարդապետներ ու Քահանայներ կային : Սէճմուռային տեղեկութիւն տուողները սրջափ սխալ տեղեկութիւններ տուած են, որ ան ալ նախատինք չըմնար կը կուտէ Սահմանադրութիւնը գրողներուն վրայ, բսելով թէ աշխարհականները առանց եկեղեցականաց հարցնելու եկեղեցական օրէնքներ շինելու ելեր են :

Սահմանադրութիւնը գրողները ինքզինքնին պաշտպանելու չեն զիջանիր այդ և ատոր նման անխիղճ զրպարտութեանց դէմ : Իսկ իրենց պարտք կը սեպեն անիրաւ յարձակմանց դէմ պաշտպանել Սահմանադրութեան պատիւը, ոչ իբրեւ իրենց գործքը*, այլ իբրեւ Ազգին ըն-

* Սահմանադրութեան գրողները պարծանաց նիւթ մը չեն բրած երբէք իրենց համար իրենց անձնուէր աշխատութիւնը զոր Ազգին նըստիւնով ազդասիրական պարտք մը միայն կատարեցին : Թող Մէճմուռան անանկ հրատարակէ թէ իրենց արժանիքը միայն Եւրոպական ազգի մը Սահմանադրութիւնն օրինակէն եղած է, անշուշտ ընտրական կանոնաց վրայ խօսիլ ուզելով : Ասիական սր ազգը, Ուրալ լեռներէն բռնէ, մինչև Եւրոպիոյ սահմանները, ունեցած է երբէք ընդհանրական ընտրութիւն, որ ունենայ ընտրողական օրէնք. և այդ օրինաց մանրամասն պարագայները ուր ար-

դունած և պատկառելի բազմութեան մը յարգանայն ու ակնածութեանը առարկայ եղած օրէնք մը :

Սահմանադրութիւնը ոչ միայն Ազգային կրօնական զգացման դէմ չ'է ուրիշ մեղանչած , ոչ միայն կրօնական սկզբանց դէմ չ'է ինչ արամադրած , այլ այդ սուրբ զգացման զարգացմանը ուշադիր և Ազգային եկեղեցական աւանդութեանց ու դաւանութեանց պահպանութեանը նախանձախնդիր եղած է : Ասով է որ ժողովրդին սիրոյն արժանի է , վասն զի մարդկային սրտին անսխալ խելի պիտոյքին կը պատասխանէ : Օւստի ինչ որ շայն Ազգին էն բուռն և էն գեղեցիկ զգացմունքը հետ համաձայն է : Ասանկ որ չ'ըլլար , եւ թէ կրօնքը բարձի թողի ըրած ըլլար , այն ատեն յիրուի պատճառ տուած կ'ըլլար անկերջանալի կռիւներու , որոնց մէջ յար իրարու պիտի բախէին Ազգային օրէնքն ու Ազգային կրօնքը և երկուքին որն ալ յաղթական չ'ենէր մարտին մէջէն , ցաւովի երկպառակութեանց ու հերձուածնէրու դուռ պիտի բացվէր : Ասանկ Սահմանադրութիւն ոչ գրող մը կրնար գտնուիլ Ազգին մէջ և ոչ ընդունող : Չէ . Սահմանադրութիւնը դէմ չ'ըլլարիս և ոչ մէկ կրօնական սկզբունքի մը և այսօր զազգն երկու պատակտող խնդրոյն մէջ ալ չ'սկայ բնաւ կրօնական խնդիր մը :

Կրօնքը գործիք է եղած մէկ քանի վատչուէր

դէօք հնար էր սովել , բայց եթէ փորձառութիւն ունեցող ազգաց օրէնքներուն մէջ , որ մէյմէկ քիչ տարբերութեամբ միևնոյն են , և մի թէ Վեճմու ալի խմբագրին նախադաճութեամբ կազմուած յանձնաժողովն ալ Հոսթէական Հայոց մէջ , նոյն մեր ընտրական օրէնքները չ'օրինակեց արդէօք ըստ մեծի մասին :

անձանց ձեռքը, որոնք հանդարտ չը պիտի մնան Մզգին մէջ, քանի որ Մզգային իշխանութիւնը բողոքովին իրենց ձեռքը չ'անցնի: Այլ քանի որ այս մարդիկը՝ այսօր մատնութիւն, վաղը նզովք, միւս օր անհաւատութիւն ըսելով՝ Մզգը ասին ու վրայ ընելու ազատութիւնը վայելեն, այս կռիւներուն այս խռովութեանց վերջը չը պիտի գայ. այս կռիւներն ու խռովութիւնները որ Սահմանադրութենէն առաջ ալ կային, Սահմանադրութեան օրոքն ալ կան և որ միայն անուննին կը փոխեն երբեմն, բայց բնութեամբ ու նպատակով անփոփոխելի են:

Միայն թէ Սահմանադրութենէն առաջ, թերեւս կերպով մը կրնային արդարանալ, զի օրինաւոր բան մը չ'ըլլալով Մզգին մէջ, ապօրինաւորութիւնը կանոն եղած էր: Իսկ այսօր ասանց քաջեւն առնելու իրաւունք և միջոց կայ:

Վաստիկ միջոցը:

Գիտենք որ միշտ սրակաս չըպիտի բլան խռովութիւն սիրող ու խռովութիւն հանող անձինք, մանաւանդ որ անոնց համար ատի կենաց և մահու խնդիր մըն է:

Մ.Յ. անձինքը վերջընել, սննետ ընել Մզգին մէջէն, անկարելի բան է: Հիարային գլխին է, քանի կորէս մէկ կողմէն կը բռնանի: Իսկ այդ մարդիկը անտարակոյս օրինաւոր Վարչութեան գէժ մաքառելու համար իրենց յատուկ եղած միջոցներն ունին, որ հարկաւ ապօրինաւոր միջոցներ են: Մ.Յ. միջոցներուն գլխաւորներն են ժողովուրդը գրգռելով, Ս. Մզգային օրինաւոր ժողովներէն գուրս մեծագու մար ժողովներ կոչել ասդիս անդին մատնաւորաց տուններու մէջ, Բ. Մզ

գային երեսփոխաններէն դուրս հասարակութեանն ստորագրութիւն հաւաքել Վրչային Վարչութեան իրաւասութեանը վերաբերեալ խնդրոյ մը վրայ և Վրչային Վարչութեան դէմ :

Եթէ Տամսկէսի թուրն է ամէն օր Վարչութեան գլխուն վերեւը կախված, ասի՝ ապստամբութիւն է, ասի՝ ամէն օր Պատրիարքարանին դուռը ոռնացող յեղափոխութիւն մըն է : Եւ չը կնչ օրէնք մը որ թոյլտուութիւն ընէ ասոր :

Ար և է Վարչութիւն անկարելի է, քանի որ այս ռամկավարական խռովայոյղ միջոցներն ի գործ կը դրվին : Վասն զի կառավարութեան մը առաջին պայմանը միասնական է . և կառավարութեան մէջ միութիւնը ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ ամենայն հակամիտ իշխանութեան վերնակը : Երգ՝ ժողովակներն Վրչային ժողովներուն հակառակաթուրներն են և հասարակութենէն առնրված ստորագրութիւնները՝ Վրչային երեսփոխանաց քրէիս դէմ նախաաինք ու բռնաբարութիւն մըն են :

Կամ ան է որ, Վրչը հանապազօրեայ յեղափոխութիւն կ'ուզէ, կամ ան է որ Սահմանադրութիւն կ'ուզէ :

Եթէ հանապազօրեայ յեղափոխութիւն կ'ուզէ, հետեւաբար Վրչը միշտ երկու բանակ բաժնրվի, ամէն մարդ բանը գործը ձգէ, սկսին իրարու դէմ որոտալ, իրար զրարտել, իրարու հայհոյել, իրարու վնասել, իրար սպառել . թող կանուխ ելլողը տունը ժողով մը գումարէ, շուկան ստորագրութիւններ բանայ, վաբօսները, սրճարանները, խաները, կամուրջին վրայ, դէմն ելնողին ստորագրութիւնն առնէ, որը համոզե-

լով, որը խաբէրով, որին վրայ բռնանալով. և այն
ատէն ուլ որ այս տեսակ գործողութեանց ատարժ
կ'իմանայ, կը շարունակէ Վրդային գործերու մէջ,
և ուլ որ կը գանի ու կը նողկայ ասանկ դժպէտի
ու ապստամբ ընթացքէ մը, ետ կը քաշվի Վր-
դային գործերէ ու իր գործին կը նայի :

Իսկ եթէ Վրդը կ'ուզէ որ Վարչութիւնը
Սահմանադրապէս ընթանայ, աշխատի, գործէ,
գարոյցները բարեկարգէ, հիւանդանոցը բարե-
կարգէ, վանքերը բարեկարգէ, գաւառաց ժողու-
վուրդներուն վիճակին հնչ տանի, պէտք է որ
այդ ապօրինաւոր ժողովներն ու ապօրինաւոր
ստորագրութիւնները և ասոնց նման ապօրինա-
ւոր գործողութիւնները արգիլէ՝ Տէրութեան հը-
րամանովն ու միջնորդութեամբ :

Եւ ասկէ ալ դիւրին բան չըկայ :
Եւ առանց ասոր ոչ Սահմանադրութիւն կայ,
ոչ որ և է վարչութիւն կարելի է, ոչ ալ խաղա-
ղութիւն և որ և է ազէկութիւն մը կրնայ ըլլալ
Վրդին մէջ :

Եւ իրաւունք ունի Վարչութիւնը ասի ընե-
լու, զի իր իշխանութիւնը Վրդէն կը բղխի, զի
Վրդն է ընտրած զինքը, ու ասի ինչ որ իրեն դէմ
կ'ըլլայ, Վրդին դէմ եղած կ'ըլլայ : Եւ զի Տէ-
րութեան առջև ալ պատասխանատուն է Վարչու-
թիւնը, Վրդին անգործութեանն ու բարեկեցու-
թեանը համար :

Վերջապէս՝ այս մեր ցուցած միջոցը՝ ամեն
տեսակ կառավարութեան մէջ հարկաւոր է և
Սահմանադրական, կառավարութեան մէջ աւելի
ևս հարկաւոր ու միանգամայն օրինաւոր ալ է :

13362

2013

